

τὰ ἅγια

ÎN EPISTOLA CĂTRE EVREI

A. P. SALOM

Walla Walla College, College Place, Washington

Termenul τὰ ἅγια (și variațiile sale) apare în total de zece ori în Noul Testament, toate în epistola către evrei.¹ O examinare de suprafață a traducerilor și comentariilor evidențiază faptul că în tratarea acestui termen există o confuzie considerabilă de exprimare (dacă nu chiar de gândire) printre traducători și comentatori. Tabelul I ilustrează varietatea oferită de traduceri care variază de la KJV la Phillips. S-a încercat să se aleagă un grup reprezentativ, incluzând traduceri de comisie, traduceri în limbaj modern și traduceri parafrazate. Dintre cele zece traduceri alese, există acord complet doar într-un singur punct (9:1). În privința a șase dintre versetele luate în considerare (9:2, 8, 12, 25; 10:19 și 13:11) există diferență de opinie – dacă τὰ ἅγια se referă la sanctuar în general sau la o anumită parte a acestuia. Dintre cele 100 de traduceri reprezentate în tabelul I, 65-69 se referă la sanctuar în general, 11-13 se referă la compartimentul exterior al sanctuarului [sfânta], iar 20-22 se referă la compartimentul interior [sfânta sfintelor].² Aceași diferență de opinie a fost descoperită și în rândul comentatorilor³, în cazul în care s-a considerat necesar să se explice că „locul sfânt”, în unele cazuri, nu se referă la locul sfânt, ci la sfânta sfintelor! Având în vedere faptul că auctor ad Hebraeos s-a bazat puternic pe LXX⁴, s-ar părea că aceasta este locul logic pentru a căuta dovezi ale sensului său în utilizarea lui τὰ ἅγια. Un studiu al LXX a scos la iveală rezultatele rezumate în tabelul 2. Dintre cele 170 de utilizări ale acestui cuvânt care au făcut referire la tabernacol sau templu⁵, majoritatea copleșitoare (142) se referea la

1. Evrei 8:2; 9:1, 2, 3, 8, 12, 24, 25; 10:19; 13:11.

2. Variația apare pentru că, în unele locuri, intenția traducătorului nu este clară. Pentru a evita confuzia introdusă de termeni precum „Loc Sfânt”, „Loc sfânt”, „loc Sfânt”, „loc sfânt”, „locuri sfinte” etc., în continuare se folosește următoarea terminologie în măsura în care este posibil: „sanctuar” este folosit pentru a se referi la tabernacol sau la templu în general; „compartimentul exterior” și „compartimentul interior” sunt folosite pentru locul sfânt, respectiv, sfânta sfintelor. Rezumatul prezentat mai sus în text poate fi defalcat după cum urmează: 8:2 sanctuar 10 ori; 9:1 sanctuar 10 ori; 9:2 sanctuar 3 ori (?), compartimentul exterior 7 ori; 9:3 compartimentul interior 10 ori; 9:8 sanctuar 6 ori, compartimentul interior 4 ori; 9:12 sanctuar 5 ori, compartimentul exterior 3 ori, compartimentul interior 2 ori; 9:24 sanctuar 10 ori; 9:25 sanctuar 7 ori, compartimentul exterior 2 ori; compartimentul interior 1 ori; 10:19 sanctuar 6 ori, compartimentul interior 4 ori; 13:11 sanctuar 8 ori, compartimentul exterior o dată, compartimentul interior compartimentul o dată.

3. A se vedea *infra*, p. 66 ff.

4. Pentru o discuție recentă a utilizării LXX în Evrei, a se vedea Kenneth J. Thomas, „The Old Testament Citations in Hebrews”, *NTS*, XI (1965), 303-325. A se vedea, de asemenea, B. F. Westcott, *The Epistle to the Hebrews* (Londra, 1903) pp. 469-480; J. van der Ploeg „Lexégèse de l'Ancien Testament dans l'Épître aux Hébreux,” *RB* LIV (1947) 187 ff.; R. A. Stewart, *The Old Testament Usage in Philo, Rabbinic Writings, and Hebrews* (nepublicat M. Litt. Thesis, University of Cambridge, 1947); C. Spicq, *L'Épître aux Hébreux* (Paris, 1952), 1, 330 ff. C. Spicq, *L'Épître aux Hébreux* (Paris 1952), 1, 330 ff.; F. C. Synge, *Hebrews and the Scriptures* (London, 1959); M. Barth, „The Old Testament in Hebrews,” *Current Issues in NT Interpretation*, ed. W. Klassen and G. F. Snyder (New York, 1962), pp. 53 ff.

5. În plus, au existat 16 utilizări în care a fost construit cu τόπος și 13 în care τὸ ἅγιον τῶν ἁγίων (și variațiile) au apărut. Acestea au fost tratate separat.

sanctuar în general. Atunci când este utilizat în acest mod τὰ ἅγια părea să apară fără discriminare la singular sau la plural, totuși mai mult de două ori la plural.⁶ În același timp trebuie subliniat faptul că atunci când a fost utilizat, fie cu privire la compartimentul exterior, fie cu privire la cel interior, a fost de obicei la singular. Cu doar patru excepții, această utilizare a fost articulară. Același model general pare să fie urmat (la o scară mult mai mică) în ebraică.⁷ Este semnificativ faptul că dintre cele 98 de locuri în care această expresie LXX este o traducere a ebraicii, 36 traduc **מקדש**, care desemnează un sanctuar în general.⁸ Toate acestea ar sugera că acest cuvânt avea ca semnificație de bază ideea de sanctuar în ansamblul său în Evrei ca și în LXX.

Tabelul I

Traducerile lui τὰ ἅγια în epistola către evrei^a

Referința	Greacă	GOODSPEED	KNOX	NEB	ERV	ASV	RSV	KJV	MOFFATT	WUEST	PHILLIPS
8:2	τῶν ἁγίων	1b	1	1	1	1	1	1	1	10	1
9:1	Τό τε ἅγιον	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
9:2	Ἄγια	1	1	2	2	2	2	1	2	2	2A
9:3	Ἄγια Ἁγίων	1A	1A	3	4	4	4	5	4	4	4
9:8	τῶν ἁγίων	1	1	1	9	9	1	5	6	7	4
9:12	τὰ ἅγια	1	1	1	9	9	2	9	2	4	4
9:24	ἅγια	1	1	1	9	9	1	10	9	10	10
9:25	τὰ ἅγια	1	1	1	9	9	2	9	9	10	4
10:19	τῶν ἁγίων	1	1	1	9	9	1	7	8	4	4
13:11	τὰ ἅγια	1	1	1	9	9	1	1	2	4	1

a. Traducerile sunt aranjate (citind de la stânga) în ordinea coerenței traducerii. Deși se re-

6. Posibilele motive pentru care a fost folosit atât de frecvent pluralul nu au fost urmărite în acest studiu. Vedeți F. Blass și A. Debrunner, *A Greek Grammar of the New Testament and Other Early Christian Literature* (tradus și revizuit de Robert W. Funk, Cambridge, 1961), p. 78; Nigel Turner in James Hope Moulton, *A Grammar of New Testament Greek* (Edinburgh, 1963), 111, 25-28; J. Wackernagel, *Vorlesungen über Syntax mit besonderer Berücksichtigung von Griechisch Lateinisch und Deutsch* (Basel, 1926), 1, 97 ff.

7. Dintre cele nouă utilizări din Evrei care corespund cu τὰ ἅγια (construcția de la 9:3 este Ἄγια ἁγίων), opt au fost la plural și șapte au fost articulare.

8. Celelalte 62 au fost traduceri ale **קֹדֶשׁ** care este paralel cu ἅγιος.

cunoaște că acest lucru nu este o condiție *sine qua non* a traducerii, este, totuși, un factor de evaluare și, pentru scopul de față, un standard convenabil de comparație. Un studiu al acestui tabel relevă unele rezultate așteptate, de exemplu legătura strânsă dintre *ERV* și *ASV*; și gradul de inconsecvență în traducerea „extinsă” a lui Wuest și parafrazarea lui *Phillips*. De asemenea, dezvăluie și câteva surprize, de exemplu consecvența traducerii din *NEB*; și similitudinea dintre *Knox* și *Goodspeed*.

- b. 1 – „sanctuar”; 1A – „sanctuarul interior”
- 2 – „Loc Sfânt” „Loc sfânt” „loc Sfânt”; 2A – „compartimentul exterior”
- 3 – „Locul Cel Mai Sfânt”
- 4 – „Sfânta Sfintelor”, „Sfânta sfintelor”, „sfânta sfintelor”
- 5 – „cel mai Sfânt dintre toate”, „cel mai sfânt dintre toate”
- 6 – „Cea Mai Sfântă Prezență”
- 7 – „Cel Mai Sfânt”, „cel mai sfânt”
- 8 – „Prezență sfântă”
- 9 – „loc sfânt”
- 10 – „locuri sfinte”

S-ar putea argumenta că, în măsura în care toate utilizările lui $\tau\acute{\alpha} \acute{\alpha}\gamma\iota\alpha$ de la Evrei 9:8 înainte se regăsesc în contextul Zilei Ispășirii, trebuie să se facă o legătură între aceste șase utilizări (cel puțin) și cele șapte utilizări ale aceluiași cuvânt în Leviticul 16.⁹ Este adevărat că aceste ultime referințe se referă la compartimentul interior al sanctuarului.¹⁰ Cu toate acestea, trebuie subliniat faptul că fiecare dintre utilizările din Leviticul sunt la singular, în timp ce în Evrei (cu o singură excepție) sunt la plural. Dacă autorul cărții Evrei ar fi făcut un împrumut conștient din Leviticul 16, fără îndoială că ar fi folosit singularul. În plus, pare mult mai probabil că el a fost influențat de tendința generală a LXX (care indică faptul că $\tau\acute{\alpha} \acute{\alpha}\gamma\iota\alpha$ se referă în primul rând la sanctuarul ca întreg), decât de o anumită parte a acesteia.

Pe lângă utilizările lui $\tau\acute{\alpha} \acute{\alpha}\gamma\iota\alpha$ luate deja în considerare, există alte două construcții în care apare în LXX. $\tau\acute{o} \acute{\alpha}\gamma\iota\omicron\nu \tau\acute{\omega}\nu \acute{\alpha}\gamma\iota\omega\nu$ (și variațiile) apare de unsprezece ori referindu-se la compartimentul interior al sanctuarului.¹¹ Șapte dintre acestea sunt de ordinul celor menționate mai sus (i.e. singular/plural) și patru sunt plural/plural. Toate acestea sunt traduceri ale $\text{קֹדֶשׁ הַקִּדְשִׁים}$. $\acute{\alpha}\gamma\iota\alpha \acute{\alpha}\gamma\iota\omega\nu$ în Evrei 9:3 este un exemplu al acestei utilizări și se referă la compartimentul interior. Cu toate că apare în LXX mult mai frecvent în forma articulară (opt astfel de utilizări), nu reprezintă un motiv suficient pentru a elimina exemplul anarthrous¹² din Evrei din această categorie. Se pare că autorul cărții Evrei a avut un motiv anume pentru a omite articolul.¹³

9. Leviticul 16:2, 3, 16, 17, 20, 23, 27.

10. Vezi mai ales Leviticul 16:2 unde „dincolo de perdeaua dinăuntru, înaintea capacului ispășirii” precizează la ce parte a sanctuarului se face referire.

11. Exodul 26:34; 1 Regi 6:16; 7:6; 8:6; 1 Cronici 6:49; 1 Cronici 3:8,10; 4:22; 5:7; Ezechiel 41:4; Dan 9:24. De asemenea, există două utilizări, ale căror semnificații sunt discutabile: Leviticul 16:33; Numeri 18:10.

12. În limba greacă indică ideea de nearticulat sau fără legătură (n.ed.).

13. Vezi *infra* p. 64.

Construcția cu *τόπος* se găsește de 16 ori în *LXX*, toate aparițiile fiind la singular.¹⁴ Ea nu apare în Evrei, dar se găsește în Noul Testament în Matei 24:15; Fapte 16:13; 21:28. În toate aparițiile sale din *LXX* se referă la sanctuar în general. Toate cele trei utilizări din N.T. pot fi înțelese în același mod. Fapte 21:28 este deosebit de semnificativ în sensul că *τὸν ἅγιον τόπον τοῦτον* este paralel cu *ἱερόν*. Folosirea acestei construcții atât în *LXX*, cât și în N.T. susține teza că *τὰ ἅγια* se referă în primul rând la sanctuar în general.

Tabelul I
Utilizarea lui *τὰ ἅγια* în *LXX*¹⁵

	sanctuar	compartimentul exterior	compartimentul interior
Numărul total de utilizări	142	19	9
Singular	45	13	8
Plural	97	6	1
Articular	138	19	9
Anarthrous	4	—	—

Folosirea lui *ἅγιος* în sursele nebiblice arată faptul că sensul de „sanctuar” sau „templu” era destul de răspândit. În perioada ptolemeică, *τὸ ἅγιον* a fost folosit cu sensul de „templu” în inscripția de la Canop a lui Ptolemeu al III-lea (239 î.Hr.).¹⁶ Atât Philo¹⁷ cât și Josephus¹⁸ l-au folosit cu acest sens. Schlatter subliniază faptul că Josephus l-a folosit cu moderație în acest sens, probabil pentru că ar fi sunat ciudat în urechile grecilor care erau obișnuiți să audă *ἱερόν*.¹⁹ Procksch²⁰ este de acord cu Flasher²¹ că *τὸ ἅγιον* și *τὰ ἅγια* au fost introduse în *LXX* pentru evitarea folosirii lui *ἱερόν* care avea conotații păgâne.

Doar trei dintre utilizările lui *τὰ ἅγια* în Evrei sunt anarthrous. Dintre acestea, Evrei 9:24 este calificat de *χειροποίητα* care îl însoțește, astfel încât are valoarea de a fi definit, chiar dacă nu este articular. Celelalte, 9:2 (*ἅγια*) și 9:3 (*ἅγια Ἁγίων*), se referă ambele la părți specifice ale sanctuarului (compartimentele exterioare și, respectiv interioare), după cum indică în mod clar contextul. Încerca autorul să facă o distincție între acestea două (lăsându-le anarthrous) și celelalte utilizări din Evrei, indicând astfel că doar acestea două se refereau la anumite părți ale sanctuarului? A fost acesta un artificiu

14. Exodul 29:31; Leviticul 6:9 (MT 6:16), 19 (MT 26); 8:31; 10:13, 17, 18; 14:13; 16:24; 24:9; Psalmii 23:3 (MT 24:3); 67:6 (MT 68:5); Eclesiastul 8:10; Isaia 60:13; 2 Macabei 2:18; 8:17.

15. Acuratețea acestor date este, desigur, supusă unor factori ca: citiri diferite, utilizări îndoielnice și factorul uman.

16. W. Dittenberger, ed., *Orientes Graeci Inscriftiones Selectae* (Leipzig, 1903-1905), Nr. 56, alineatul 59. A se vedea și U. Wilcken, *Urkunden der Ptolemäerzeit*, I (Berlin, 1922) Nr. 119, alineatul 12 (156 î.Hr.).

17. *Legum Allegoriae*, iii. 125.

18. Josephus îl folosea atât pentru templul din Ierusalim (Ant., iii. 6.4), pentru compartimentul interior (*Bell.*, i. 7.6), cât și pentru sanctuarul cu parterul și zidurile templului (*Bell.*, iv. 3-10; vi. 2.1; Ant., xii. 10.6).

19. A. Schlatter, *Der Evangelist Matthäus* (Stuttgart, 1929), p. 12.

20. Otto Procksch in Gerhard Kittel (ed.), *Theological Dictionary of the New Testament* (trad. Geoffrey W. Bromiley; Grand Rapids, 1964), I, 95.

21. M. Flasher in ZAW, XXXII (1929), 245, n. 2.

folosit în mod deliberat, pentru a arăta o diferență între cele două grupuri?²² Dacă acesta este cazul, aceasta constituie o dovadă în plus că τὰ ἅγια în Evrei (în afară de 9:2, 3) ar trebui să fie considerată ca referindu-se la sanctuar ca un întreg.

Concluzia generală la care s-a ajuns în urma studiului utilizării lui τὰ ἅγια în LXX și a comparației cu utilizarea din Evrei este că această expresie se referă în principiu la sanctuar în general. Întrebarea care necesită un răspuns este cea a traducerii. Cum ar trebui să fie tradus în Evrei? Ar trebui să fie lăsată în traducere cu accentul pe sensul de bază și astfel să fie tradusă de fiecare dată „sanctuar” (precum Goodspeed și Knox)? Sau ar trebui să fie interpretat în lumina contextului său și a teologiei pasajului și tradus în funcție de acea parte specifică a sanctuarului care pare a fi în mintea scriitorului? Autorul de față este de părere că sensul de bază al cuvântului ar trebui să fie cel mai important în mintea traducătorului și cu condiția ca acesta să aibă sens în context, ar trebui să fie folosit pentru traducere.²³ Astfel, „sanctuar” ar fi traducerea în toată cartea Evrei, cu excepție în 9:2, 3. Este apoi treaba comentatorului, pe baza studiului contextului și a teologiei pasajului, să decidă ce parte specifică (dacă este cazul) a sanctuarului era în mintea scriitorului.

8:2 – τῶν ἁγίων se referă aici la sanctuarul ceresc ca la un întreg. Acest lucru este susținut de declarația epexegetică care urmează καὶ τῆς σχηνῆς τῆς ἀληθινῆς.²⁴ σχηνή este folosit destul de des în LXX atât pentru לִיָּהּ, cât și pentru יִשְׁכְּנֵה care reprezintă tabernacolul ca un întreg. Deși Koester²⁵ și Hewitt²⁶ susțin că autorul vorbește aici de două lucruri distincte, poziția lor nu este puternic susținută. Având în vedere dovezile deja prezentate din LXX cu privire la utilizarea lui τὰ ἅγια, s-ar părea că sensul primar aici este sanctuarul ca întreg, nu compartimentul interior (baza argumentelor lui Koester și Hewitt). Moffatt susține cu tărie această concluzie.²⁷

22. Westcott, *op. cit.*, p. 245 a remarcat că „forma anarthrous [Ἄγια in 9:2] cu acest sens pare a fi unică”. De asemenea, el a făcut legătura cu Ἄγια Ἀγίων din 9:3. Cu toate acestea, el a simțit că aceasta a fixat atenția asupra caracterului sanctuarului. Uimirea lui Helmut Koester cu privire la utilizarea cuvântului Ἄγια aici („«Outside the Camp»: Evrei 13:9-14”, *HThR*, LV (1962), 309, nr. 34) este rezolvată prin sugestia de mai sus. Afirmatia sa că „în toate celelalte locuri Ἄγια simplu este termenul tehnic pentru „cortul interior” nu ia în considerare natura deosebit de anarthrous a expresiei de la 9:2 și nici nu explică folosirea acestui cuvânt la 9:1, 24. Explicația lui pentru 9:2, în termeni de dependență de un „Vorlage” în descrierea cortului, este destul de nesatisfăcătoare. Koester însuși pare să prefere sugestia lui J. Moffatt, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Hebrews* (New York, 1924) p. 113, prin care cuvintele ἤτις λέγεται Ἄγια din 9:2 ar fi fost într-o poziție mai bună imediat după ἡ πρώτη. Pornind de aici, Koester face pasul următor și sugerează că aceste cuvinte sunt o glosă marginală „care a intrat mai târziu în text, adică într-un loc greșit”. Este adevărat că există o anumită confuzie textuală în acest punct, dar niciuna dintre lecturi nu sugerează o poziție diferită pentru această clauză. De asemenea, trebuie subliniat faptul că, deși există lecturi pentru articolele înaintea lui Ἄγια din 9:2 și Ἄγια Ἀγίων din 9:3, dovezile nu sunt puternice pentru niciuna dintre ele.

23. Principiul general aplicat la cheștiunea ambiguității în traducere este discutat de următorii: Robert G. Bratcher și Eugene A. Nida, *A Translator's Handbook on the Gospel of Mark* (Leiden, 1961), pp. 63,69; Theophile J. Meek, „Old Testament Translation Principles,” *JBL*, LXXXI (1962), 143-145; F. F. Bruce, *The English Bible: A History of Translations* (London, 1961), p. 222.

24. Spicq, *op. cit.*, II, 234. „Dar denumește în mod clar templul în ix 8:12; x:19; xiii:II și este în mod frecvent echivalentul lui ἱερόν în LXX (cf. Lev v:15; I Macabei iv:36; xiv:15). Într-adevăr, este paralel aici cu τῆς σχηνῆς.” Este demn de remarcat faptul că Philo folosește aceeași frază (Leg. Alleg. Iii. 46), λειτοργὸς τῶν ἁγίων, a lui Aaron. Dar el o folosește, totuși, cu sensul de „lucruri sfinte”.

25. Koester, *loc. cit.*, „Aceasta nu este o hendiadys, ci exprimă faptul că funcția lui Hristos include atât slujirea în sanctuarul cerului însuși (τὰ ἅγια), cât și intrarea prin trecerea prin regiunile cerești (ἡ σχηνή) = înălțarea.”

26. Thomas Hewitt, *The Epistle to the Hebrews* (Grand Rapids, 1960) p. 135.

27. Moffatt, *op. cit.*, p. 104. „Dar scriitorul folosește τὰ ἅγια (9^{8f} 10¹⁹ 13¹¹) în altă parte ca «sanctuar», o interpretare favorizată de context. Prin τὰ ἅγια el se referă, ca de multe ori în LXX, la sanctuarul în general, fără nicio referire

În contextul mai larg al argumentului autorului, accentul este pus aici pe existența sanctuarului ceresc. Așa cum Israelul a avut un loc de închinare și un mare preot, tot așa (spune auctor) și creștinismul, la o scară mai mare, are același lucru. După cum spune Moule: „Sanctuarul și sacrificiul sunt ale noastre.”²⁸ Este adevărat că, în context, se face referire la funcția de mare preot (8:1, 3) și că funcția unică²⁹ a marelui preot avea legătură cu compartimentul interior al sanctuarului. Astfel, deși „sanctuarul” trebuie considerat pe bună dreptate ca fiind traducerea lui τῶν ἁγίων, la un nivel secundar, cel puțin, se poate considera că autorul a avut în vedere o anumită parte a sanctuarului.

9:1 – Pe cale de consecință, la începutul unei descrieri detaliate a părților și funcțiilor sanctuarului pământesc, τὸ ἅγιον χοσμιχόν face referire în mod evident la sanctuar în general și ar trebui tradus în conformitate. După cum subliniază Bruce, autorul își bazează descrierea pe „cortul din pustiu descris în cartea Exodul [...], sanctuarul vechiului legământ”³⁰. Westcott subliniază că aceasta oferă în mod natural „noțiunea generală a sanctuarului, fără a ține cont de diferitele sale părți”³¹. Singularul τὸ ἅγιον nu se găsește în altă parte în Evrei; cu toate acestea, se găsește destul de frecvent în LXX.³²

9:2 – Cu condiția că citirea Ἄγια este corectă (τὰ Ἄγια B sa), această utilizare este unică. Importanța acestui lucru a fost deja discutată.³³ Montefiore observă că forma anarthrous este neasemuită în Evrei, dar nu reușește să vadă vreo semnificație în ea.³⁴ În mod inexplicabil (cu excepția cazului în care există o eroare de imprimare, sau respectă *Textus Receptus*), el identifică cuvântul ca fiind ἁγία și apoi dezbate dacă este neutru plural sau feminin singular. El se pronunță în favoarea femininului și consideră că este o utilizare adjectivală care califică σχηνή. Cu toate acestea, se pare că ar fi mai degrabă o formă neutră și o utilizare substantivală care se referă la compartimentul exterior (ἡ πρώτη σχηνή) al sanctuarului. Conținutul camerei, așa cum este descris în verset, susține acest lucru.

9:3 – Aceasta este cea mai directă utilizare a lui τὰ ἅγια în Evrei. Forma Ἄγια Ἄγιων (ambele la plural neutru) este echivalentă cu superlativul ebraic מִשְׁכַּן שְׁדֵי (,,cel mai sfânt”) și se referă astfel la compartimentul interior al sanctuarului.³⁵ Ca și în 9:2, expresia din acest verset este anarthrous³⁶ și la fel ca în 9:2 se referă la o anumită parte a sanctuarului. Acest lucru este, desigur, confirmat de contextul (9:4) care descrie conținutul acestui compartiment.

9:8 – Din nou, sensul de bază al termenului τὰ ἅγια trebuie să fie în primul rând luat în considerare în traducere, astfel încât „sanctuar”, așa cum este dat de Goodspeed, Knox, RSV și NEB, este corect. Sensul cuprinzător, care include atât compartimentele exterioare cât și cele interioare ale sanctuarului,

la distincția (cp. 9^{2f}) dintre altarul exterior și cel interior.”

28. C. F. D. Moule, „Sanctuary and Sacrifice in the Church of the New Testament,” *JThS*, N. S., I (1950), 37.

29. Deși lucrarea marelui preot se desfășura mai vizibil în sfânta sfintelor în Ziua Ispășirii, ea nu este limitată la aceasta. Mai mult, preoția în general și nu doar o parte din slujba marelui preot, simboliza lucrarea lui Isus. Faptul acesta are, intrinsec, suficiente argumente pentru a nu limita lucrarea lui Isus doar la sfânta sfintelor în Ziua Ispășirii (n.ed.).

30. F. F. Bruce, *The Epistle to the Hebrews* (Grand Rapids, Mich., 1964) p. 182.

31. Westcott, *op. cit.*, p. 244. A se vedea, de asemenea, Moffatt, *op. cit.*, p. 112; Spicq, *op. cit.*, p. 248 („il désigne ici l'ensemble de ce lieu saint sans distinction de l'une ou l'autre de ses parties”).

32. De exemplu: Exodul 36:3; Leviticul 4:6; 10:18; Numeri 3:47; Psalmii 62: 3 (MT 63:2); Ezechiel 45:18; Daniel 8:11 etc.

33. *Supra*, p. 64.

34. Hugh Montefiore, *A Commentary on the Epistle to the Hebrews* (New York, 1964), p. 146.

35. P⁴⁶ are ἅγια aici și ἅγια ἁγίων în 9:2. Acest lucru pare a fi rezultatul unei perturbări primitive a textului.

36. κ^c B D^c K L redau τὰ ἅγια τῶν ἁγίων. Aceasta ar putea fi o asimilare cu utilizarea din LXX a acestei fraze care este întotdeauna articulară.

explică folosirea a ἡ πρώτη σκηνη.³⁷ Sanctuarul descris aici este sanctuarul ceresc, al cărui compartiment interior al sanctuarului pământesc este simbolic.³⁸

Mijloacele de acces la sanctuarul ceresc nu au fost disponibile din punct de vedere istoric, atâta timp cât compartimentul exterior a rămas în picioare sau și-a păstrat statutul.³⁹ Acest compartiment exterior reprezintă limita obișnuită de acces la Dumnezeu în experiența lui Israel. Comentariul lui Westcott este pertinent: „Sanctuarul exterior [i.e. compartimentul] era simbolul reprezentativ al întregului tabernacol ca loc de slujire”.⁴⁰ Atunci când sanctuarul pământesc și-a îndeplinit scopul la moartea lui Hristos, mijloacele de acces la sanctuarul ceresc au fost asigurate din punct de vedere istoric.

9:12 – Traducerile din KJV, ERV, și ASV („locul sfânt”) și ale lui Moffatt („locul Sfânt”) și ale RSV („Locul Sfânt”) sunt cu siguranță înșelătoare. Serviciul caracteristic Zilei Ispășirii la care se face referire aici (cf. vs. 7), era situat în compartimentul interior al sanctuarului pământesc. Cu toate acestea, în măsura în care marele preot trebuia să treacă prin compartimentul exterior, se poate spune că el „folosea” (cf. vs II διὰ τῆς μείονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς) întregul sanctuar în această slujbă. „Întrucât Aaron și succesorii săi au intrat în sfânta sfintelor pământești în Ziua Ispășirii [...] Hristos a intrat în sanctuarul ceresc.”⁴¹ Se sugerează, așadar, ca τὰ ἅγια să fie redat încă o dată prin „sanctuar”, referindu-se la sanctuarul ceresc.

9:24 – Dacă în 9:12 τὰ ἅγια trebuie tradus „sanctuar”, în mod clar ar trebui să fie la fel în 9:24, pentru că același loc este descris. Autorul nu are în gând o parte specifică a sanctuarului ceresc, după cum reiese din fraza adversativă ἀλλ’ εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν. Comentatorii sunt aproape în unanimitate în a considera această utilizare a lui ἅγια o referire la sanctuarul ceresc în general.⁴²

9:25 – Ca și în 9:12, traducerea „Locul Sfânt” (și variantele) este înșelătoare. Referirea în contextul serviciului din Ziua Ispășirii al marelui preot pământesc nu se face la compartimentul exterior al sanctuarului. Serviciul său caracteristic în acea zi se desfășurată în compartimentul interior. Cu toate acestea, încă o dată, deoarece întregul sanctuar este implicat în aceste servicii, „sanctuarul” este de preferat ca traducere, subliniind astfel sensul de bază al expresiei. Acest lucru lasă comentatorului sarcina de a evidenția faptul că compartimentul interior era locul în care se aflau semnificațiile acelei zile.⁴³

10: 19 – Indiscutabil, contextul (vs. 20) indică faptul că autorul se referă aici la privilegiul creștinului de a avea acces liber în însăși prezența lui Dumnezeu, acces care a i-a fost refuzat atât închinătorului, cât și preotului de rând din sanctuarul pământesc. Dar, din nou, se recomandă ca traducerea lui τῶν ἁγίων să fie lăsată ca „sanctuar”, permițând cititorului sau comentatorului, pe baza contextului literar

37. ἡ πρώτη σκηνη (ca în 9:2, 6) se referă la compartimentul exterior. A se vedea Moffatt, *op. cit.*, p. 118; Westcott, *op. cit.*, p. 252.

38. Spicq, *op. cit.*, p. 253.

39. Bruce, *The Epistle to the Hebrews*, p. 192, n. 48, „Nu se subînțelege neapărat că sanctuarul pământesc, ca structură materială, nu mai exista; ceea ce se subînțelege este că, odată cu trecerea lui Hristos «prin ceruri» (cap. 4:14) în prezența lui Dumnezeu, structura pământescă și-a pierdut statutul de sanctuar.”

40. Westcott, *op. cit.*, p. 252.

41. Bruce, *The Epistle to the Hebrews*, p. 200. A se vedea, de asemenea, Montefiore, *op. cit.*, p. 153.

42. Vezi Montefiore, *op. cit.*, p. 160; Bruce, *The Epistle to the Hebrews*, p. 220 ; Spicq, *op. cit.*, p. 267; Westcott, *op. cit.*, p. 271; F. W. Farrar, *The Epistle to the Hebrews*, Cambridge Greek Testament (Cambridge, 1888), p. 123.

43. F. D. Nichol (ed.), *Seventh-day Adventist Bible Commentary* (Washington, 1957), VII, 456: „Ta hagia poate fi considerată, în acest context, ca referindu-se în mod special la locul cel mai sfânt sau, într-un sens general, la sanctuar ca întreg, ca în cap. 8:2.”

și teologic, să tragă concluziile sale cu privire la ce parte a sanctuarului se află în mod special în mintea autorului.

13:11 – Deși Westcott admite că acest verset se poate aplica și la altceva decât la ritualul Zilei Ispășirii⁴⁴, este probabil, având în vedere în special capitolul 9, că autorul are în vedere această zi. Din Leviticul 16:27 (cf. vs. 2) este posibil să se descopere că în Ziua Ispășirii sângele jertfei animalului era dus în compartimentul interior al sanctuarului. Astfel, această parte a sanctuarului a fost în mintea autorului. Dar utilizarea lui τὰ ἅγια în LXX și modul în care a fost folosit în Evrei ne-ar conduce să îl redăm încă o dată cu sens neutru, „sanctuar”.